

Wojciech Zbaraszewski

PROEKOLOGICZNA EDUKACJA STUDENTÓW NA STUDIACH EKONOMICZNYCH

PROCOLOGICAL EDUCATION OF STUDENTS ON ECONOMICS STUDIES

Zakład Analizy Systemowej i Finansów, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie
ul. Janickiego 31, 71-210 Szczecin, e-mail: wojciech@zbaraszewski.pl

Summary. The article presents the results of ecological awareness survey among students of West Pomeranian University of Technology, Szczecin against Poland wide research. Issues related to knowledge of environmental threats and motifs of taken actions in this regard by the students are discussed. Despite the fact, that “decade of education for balanced development” is in force since year 2005, Poland needs further transformation in education system. Environmental issues need to be consequently included in educational contents, next to economic and social issues.

Słowa kluczowe: edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju, świadomość ekologiczna.
Key words: ecological awareness, education for sustainable development.

WSTĘP

Pod koniec 60 lat XX w. społeczność międzynarodowa wyrażała swój niepokój spowodowany stanem środowiska przyrodniczego, m.in. poprzez przekazywanie informacji dotyczących pogarszającej się sytuacji środowiska naturalnego, ograniczoności dostępnych zasobów energetycznych. W 1969 r. sekretarz generalny ONZ U Thant na forum Sesji Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych wystąpił z raportem pt. „Problemy ludzkiego środowiska” (The problems of human environment). Raport uruchomił wiele istotnych przemian w podejściu do zagadnień środowiskowych. Jedną z nich była koncepcja zrównoważonego rozwoju, w której – oprócz czynników gospodarczych – uwzględnia się czynniki społeczne i przyrodnicze (Rogall 2010). W 1992 r. podczas Szczytu Ziemi w Rio de Janeiro został opracowany jeden z najważniejszych dokumentów, związanych ze zrównoważonym rozwojem, tzw. Agenda 21. Jest to plan działania dla Organizacji Narodów Zjednoczonych, rządów i grup społecznych w zakresie oddziaływania człowieka na środowisko. W celu podniesienia świadomości w zakresie zrównoważonego rozwoju w 2002 r. Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło rezolucję ustanawiającą dekadę edukacji dla zrównoważonego rozwoju (Decade of education for sustainable development 2005–2014). Celem Dekady jest wspieranie dążeń promujących zrównoważony rozwój społeczny, gospodarczy i ekologiczny. Stanowi ona również okazję do poczynienia postępu w zakresie rozwoju człowieka oraz poprawy jakości kształcenia w celu uczynienia z niego kluczowego czynnika przemian (General Assembly Resolution. United Nations Decade of Education for Sustainable Development, A/RES/57/254, New York, December 2002).

W ślad za ambitnymi deklaracjami Narodów Zjednoczonych powinny pójść działania, w tym także w zakresie odpowiedniej edukacji studentów kierunków ekonomicznych w zakresie postaw proekologicznych i aktywności na rzecz środowiska. Bez wątpienia realizacja idei zrównoważonego rozwoju w dużym stopniu będzie zależała od przekonania tej właśnie grupy społecznej do przyjęcia postawy *homo sustinens* zamiast dotychczas promowanej postawy *homo oeconomicus* (Kośmicki 2007). Lata 2005–2014 mają być, zgodnie z wizją i celami Dekady, okresem zasadniczych zmian w systemie edukacji, polegających na konsekwentnym uwzględnianiu w treściach i formach edukacyjnych nowego paradygmatu rozwoju (Borys 2010).

Wieloletnie badania, prowadzone przez Instytut na rzecz Ekorozwoju na temat poziomu świadomości ekologicznej Polaków, wykazują, że jest on wciąż niski w porównaniu z poziomem innych obywateli Unii Europejskiej. Może to stanowić przeszkodę we wprowadzaniu zmian w gospodarce, uwzględniających zrównoważony rozwój. Ludzie młodzi w wieku 18–24 lata stanowią grupę, w której zachowania proekologiczne są najslabiej rozpowszechnione. W mniejszym stopniu również niepokoją się stanem przyrody w ogóle i w najbliższym otoczeniu (Strumińska-Kutra 2011).

Celem artykułu jest ocena proekologicznych postaw i aktywności na rzecz środowiska wśród studentów, w tym studentów Wydziału Ekonomicznego (WE) Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego (ZUT) w Szczecinie.

MATERIAŁ I METODY

W opracowaniu wykorzystano dane pochodzące z badań przeprowadzonych w ramach projektu „Złap równowagę, odkryj naturę”, realizowanego przez Generalną Dyрекcję Ochrony Środowiska, jako elementu programu operacyjnego „Infrastruktura i środowisko” (priorytet V: Ochrona przyrody i kształtowanie postaw ekologicznych, działanie 5.4: Kształtowanie postaw społecznych sprzyjających ochronie środowiska, w tym różnorodności biologicznej). Badanie zostało zrealizowane w okresie od marca do kwietnia 2011 r. Celem badania było w szczególności przeprowadzenie analiz dotyczących m.in. diagnozy poziomu wiedzy, świadomości i postaw proekologicznych studentów w Polsce. W ramach badania przeprowadzono ankietę audytoryjną w grupie 1000 studentów – po 100 wywiadów na każdej z 10 uczelni w Polsce, a także pogłębione wywiady indywidualne z 40 studentami – po 4 wywiady na każdej z 10 uczelni, na których były przeprowadzane ankiety audytoryjne. Materiał uzupełniono o wyniki własnego badania ankietowego przeprowadzonego w listopadzie 2012 r. wśród 76 studentów WE ZUT w Szczecinie. Ponadto, w celu możliwie wszechstronnego i obiektywnego przedstawienia wieloaspektowej problematyki, wykorzystano literaturę przedmiotu oraz odpowiednie akty prawne.

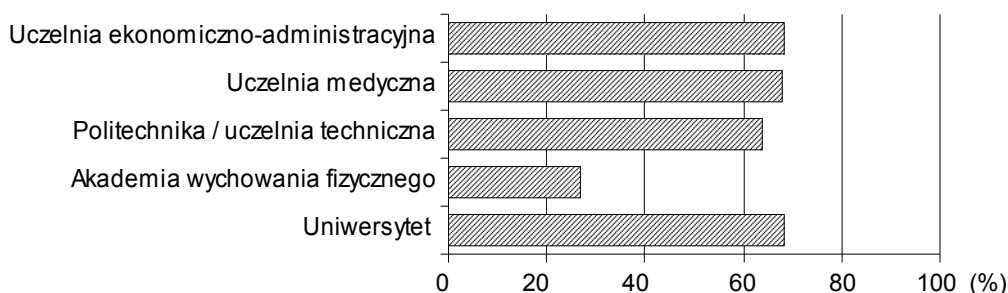
POZIOM WIEDZY I ŚWIADOMOŚCI EKOLOGICZNEJ STUDENTÓW

W polskiej przestrzeni publicznej pojęcie „zrównoważony rozwój” funkcjonuje stosunkowo długo (Gawor 2006, Skowroński 2006, Sztumski 2006). Jak wykazuje literatura przedmiotu, zwiększenie świadomości jest podstawową kategorią i narzędziem umożliwiającym

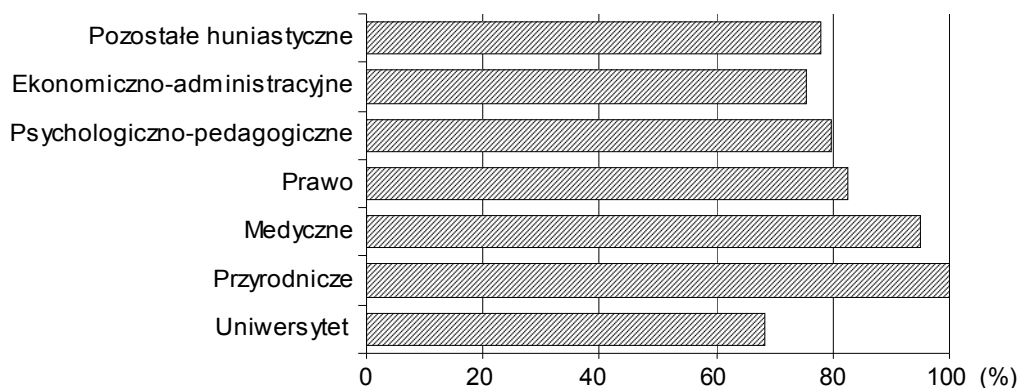
urzeczywistnianie rozwoju zrównoważonego i trwałego, przez który należy rozumieć trwałą poprawę jakości życia współczesnych i przyszłych pokoleń poprzez kształtowanie właściwych proporcji pomiędzy trzema rodzajami kapitału: ekonomicznym, ludzkim i przyrodniczym (Piontek 2000).

Obowiązek kształcenia w zakresie wiedzy i świadomości ekologicznej wynika nie tylko z deklaracji Narodów Zjednoczonych, ale wprost z Prawa ochrony środowiska (2008): „Problematykę ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju uwzględnia się w podstawach programowych kształcenia ogólnego dla wszystkich typów szkół. Obowiązek ten obejmuje również organizatorów kursów prowadzących do uzyskania kwalifikacji zawodowych”.

Termin „zrównoważony rozwój” jest dla większości studentów w Polsce pojęciem znanym (63,3% studentów). Wiedza związana z tym terminem była na podobnym poziomie wśród studentów większości typów uczelni, z wyjątkiem studentów Akademii Wychowania Fizycznego (27% wskazań). W klasyfikacji według kierunków studiowania najlepszą znajomością terminu wykazali się studenci prawa oraz kierunków przyrodniczych (rys. 1).

Rys. 1. Znajomość pojęcia „zrównoważony rozwój” wśród studentów wg typu uczelni
Źródło: Raport z badania ewaluacyjnego projektu „Złap równowagę. Odkryj Naturę” (2011, s. 16).

Rys. 2. Znajomość pojęcia „zrównoważony rozwój” wśród studentów wg kierunków studiów
Źródło: Raport z badania ewaluacyjnego projektu „Złap równowagę. Odkryj Naturę” (2011, s. 16).

Dla studentów WE ZUT termin „zrównoważony rozwój”, jest niestety, pojęciem nieznanym lub niezrozumiałym. Jedynie 47% studentów WE ZUT potrafi zdefiniować to pojęcie. Z badań krajowych wynika, że studenci kierunków ekonomiczno-administracyjnych w więk-

szym stopniu, niż studenci WE ZUT, znają to pojęcie (68% respondentów w porównaniu z 47% studentów WE ZUT).

Tabela 1. Aktualne zagrożenia środowiskowe

Rodzaj zagrożenia	Studenci w Polsce	Studenci WE ZUT
Zanieczyszczenie, skażenie, zatrucie środowiska	320	34
Efekt cieplarniany, emisja gazów cieplarnianych, dziura ozonowa	233	16
Emisja spalin / gazów	165	14
Wycinka lasów	155	12
Nadmiar odpadów / śmieci, problem z ich składowaniem	142	32
Promieniowanie radioaktywne	75	6
Wymieranie gatunków, brak ochrony, zmniejszanie bioróżnorodności	60	1

Osoby ankietowane mogły podać od 1 do 3 odpowiedzi. Liczebność próby w badaniu ogólnopolskim wynosiła 1000 osób, w przypadku WE ZUT w Szczecinie – 76 osób.

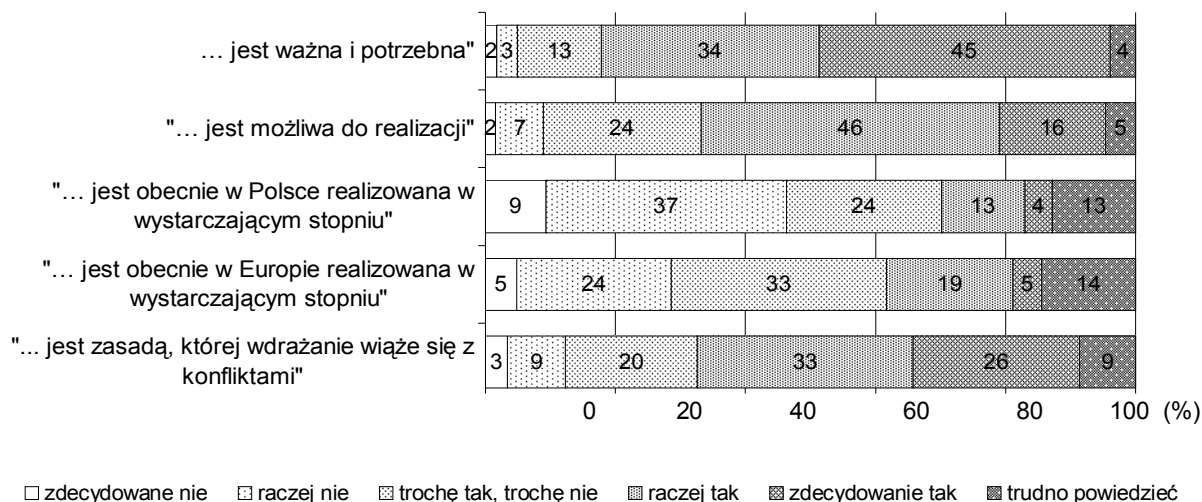
Źródło: opracowano na podstawie badań własnych i badania ewaluacyjnego w ramach projektu „Złap równowagę. Odkryj Naturę”, współfinansowanego z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach programu operacyjnego „Infrastruktura i środowisko”, realizowanego przez Generalną Dyрекcję Ochrony Środowiska nr POIS.05.04.00-00-267/09 (2011, s. 19–20).

Jak wynika z badań ogólnopolskich, aż co czwarty ankietowany student nie potrafił wymienić poważnego zagrożenia środowiskowego. Najwięcej takich osób było, podobnie jak w przypadku rozumienia pojęcia „zrównoważony rozwój”, wśród studentów akademii wychowania fizycznego (około 50%). W tabeli 1 podano zestawienie najczęstszych odpowiedzi, udzielanych przez studentów w Polsce. Według studentów WE ZUT w Szczecinie, podobnie jak w przypadku badania ogólnokrajowego, najczęściej podawanymi zagrożeniami były: zanieczyszczenie, skażenie, zatrucie środowiska (w przypadku studentów WE ZUT aż 44% wskazań). Jednak należy zauważyć, że studenci WE ZUT w Szczecinie większą rolę, niż studenci innych uczelni, przypisywali pozostałym zagrożeniom. W badaniu ogólnopolskim kolejne pod względem liczby udzielonych odpowiedzi były zagrożenia związane z efektem cieplarnianym, emisją gazów cieplarnianych i dziurą ozonową. Studenci WE ZUT jako drugą grupę zagrożeń środowiskowych wskazywali nadmiar odpadów oraz problem ich składowania. Taka rozbieżność w przeprowadzonych badaniach może wynikać m.in. z toczącej się obecnie dyskusji nt. gospodarki odpadami (liczne artykuły w lokalnych gazetach, spotkania). Pozostałe zagrożenia według studentów ZUT mają mniejsze znaczenie.

Według badania ogólnopolskiego zdecydowana większość ankietowanych (80%) zgadzała się ze stwierdzeniem: „zasada, że rozwój gospodarczy musi dokonywać się w równowadze z ochroną środowiska, jest ważna i potrzebna”. Porównywalnie wysoki odsetek respondentów (70%) uważa, że: „zasada ta jest możliwa do realizacji”. Niepokój może wynikać z faktu, że aż 59% studentów w kraju wskazało stwierdzenie: „zrównoważony rozwój gospodarczy musi dokonywać się w równowadze z ochroną środowiska jest zasadą, której wdrażanie wiąże się z konfliktami”. To przekonanie studentów o możliwych konfliktach wymaga pogłębionych badań. Zdecydowanie mniej respondentów sądzi, że zasada ta jest

obecnie realizowana w wystarczającym stopniu – w Europie 52%, w Polsce 37%. Omawiane dane prezentuje rys. 3.

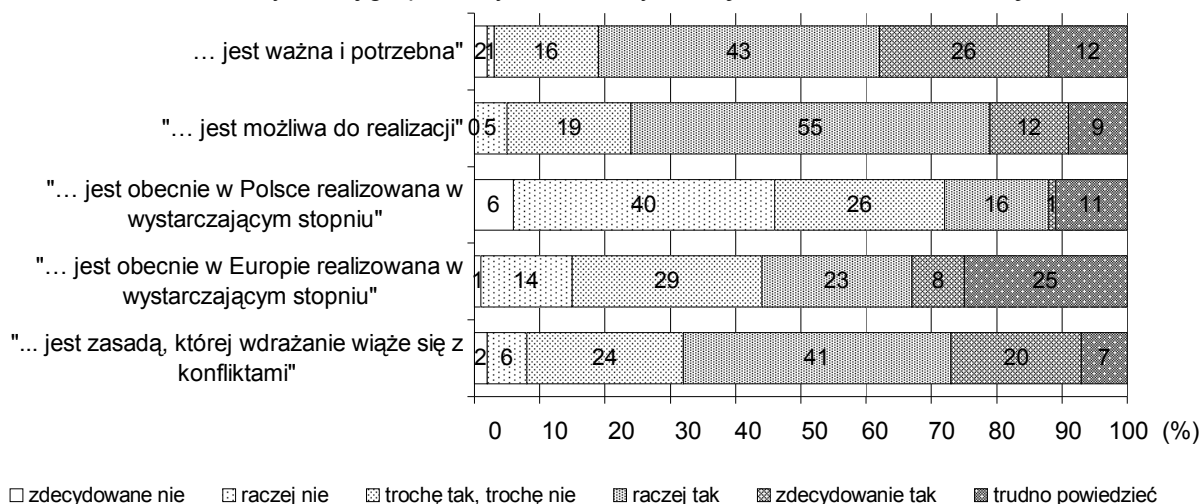
Zasada, że zrównoważony rozwój gospodarczy musi dokonywać się w równowadze z ochroną środowiska...”

Rys. 3. Ocena twierdzeń dotyczących zrównoważonego rozwoju przez studentów w Polsce „
Źródło: Raport z badania ewaluacyjnego projektu „Złap równowagę. Odkryj Naturę” (2011, s. 21).

Ze wstępnej analizy dotyczących studentów WE ZUT, zaprezentowanych na rys. 4, wynika, że więcej jest odpowiedzi: „trochę tak, trochę nie”, „trudno powiedzieć”, niż w badaniu ogólnopolskim. Może to świadczyć np. o braku wiedzy, przemyśleń, niedostrzeganiu problemu, a może nawet o obojętności części studentów WE ZUT wobec zagadnień zrównoważonego rozwoju.

Zasada, że zrównoważony rozwój gospodarczy musi dokonywać się w równowadze z ochroną środowiska...”

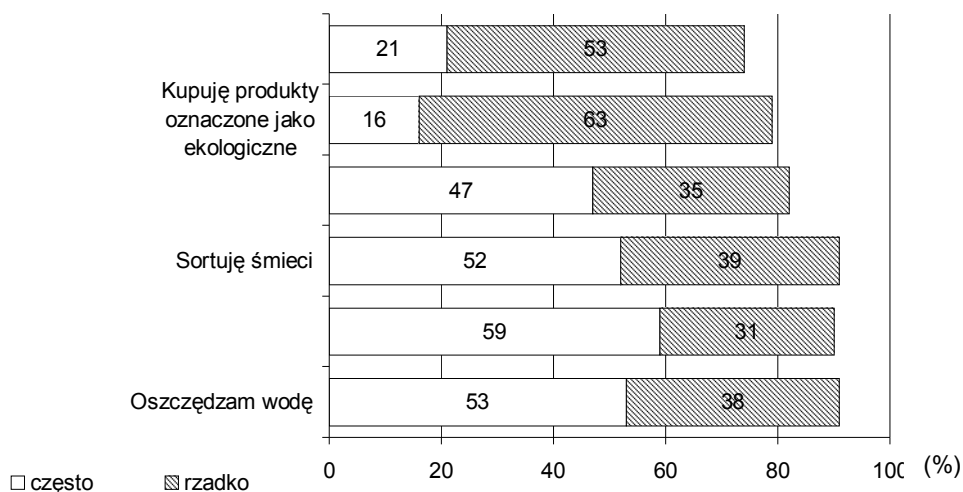
Rys. 4. Ocena twierdzeń dotyczących zrównoważonego rozwoju przez studentów WE ZUT w Szczecinie

Większość ankietowanych studentów WE ZUT (ok. 70%), podobnie jak w badaniu ogólnopolskim, zgadzała się ze stwierdzeniem: „zasada, że rozwój gospodarczy musi dokonywać się w równowadze z ochroną środowiska, jest ważna i potrzebna”. Równie wysoki

odsetek respondentów (ok. 67%) jest przekonanych, że zasada ta jest możliwa do realizacji, podobnie jak w badaniu ogólnopolskim. Jeśli chodzi o stwierdzenie: „zasada, że zrównoważony rozwój gospodarczy musi dokonywać się w równowadze z ochroną środowiska, jest zasadą, której wdrażanie wiąże się z konfliktami”, uzyskano zbliżone wyniki jak w badaniu ogólnopolskim (61% odpowiedzi studentów WE ZUT wobec 59% odpowiedzi studentów w kraju).

AKTYWNOŚĆ STUDENTÓW NA RZECZ OCHRONY ŚRODOWISKA

Studenci, jak wynika z badania ogólnopolskiego, wśród najczęściej podejmowanych przez siebie działań proekologicznych wymieniali sortowanie śmieci (50,5%), oszczędzanie wody (53%), noszenie własnej torby na zakupy (ok. 63%). Wymienione działania przez studentów WE ZUT prawie równie często były wymieniane jak przez studentów w badaniach ogólnokrajowych – odpowiednio: 52%, 53% i 59%. Na częste podejmowanie działań, takich jak: jazda środkami komunikacji miejskiej zamiast samochodem, jazda rowerem zamiast samochodem, zakup produktów ekologicznych, wskazało odpowiednio: 44%, 26% i 13% badanych studentów w kraju, a 47%, 21% i 16% studentów WE ZUT. Natomiast 7% studentów w Polsce podejmuje inne działania proekologiczne, spośród których najczęściej wymieniane było oszczędzanie energii elektrycznej. Częstotliwość podejmowania poszczególnych działań proekologicznych przedstawiono na rys. 5.

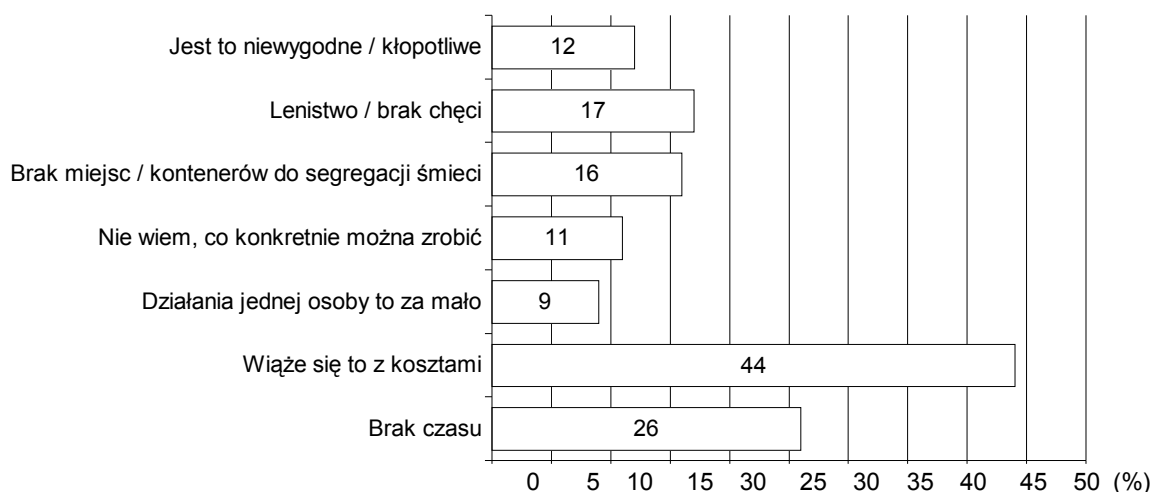

Rys. 5. Częstotliwość podejmowania działań proekologicznych przez studentów WE ZUT

Najwyższy średni odsetek badanych studentów (ponad 50%), którzy często podejmują działania proekologiczne, dotyczy studentów uniwersytetów, zwłaszcza kierunków humanistycznych i psychologiczno-pedagogicznych. Najwyższy średni odsetek (ponad 30%) ankietowanych, którzy stwierdzili, że nigdy nie biorą udziału w proekologicznych działaniach, dotyczy akademii wychowania fizycznego (Raport z badania ewaluacyjnego projektu „Złap równowagę. Odkryj naturę” 2011, s. 47).

MOTYWY DZIAŁAŃ PROEKOLOGICZNYCH

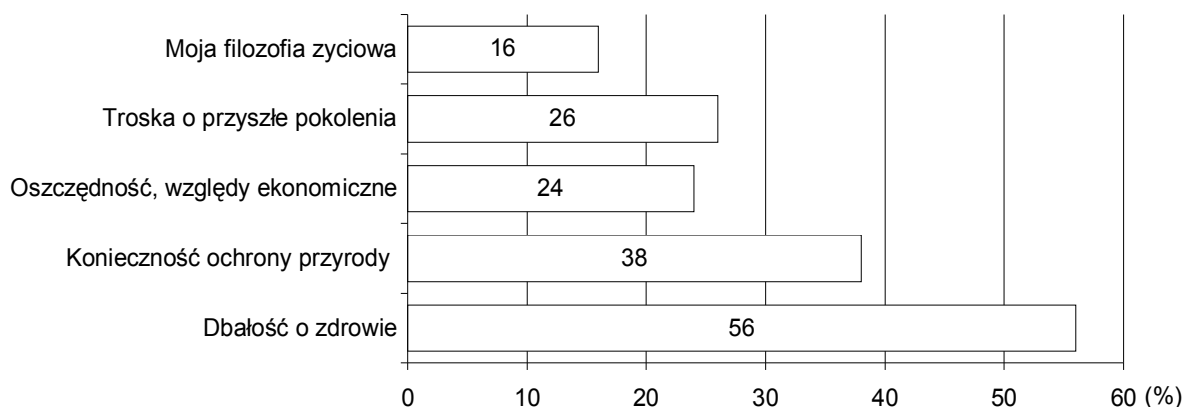
Badani studenci WE ZUT spośród przyczyn niepodejmowania działań związanych z ochroną środowiska wymieniali aspekt finansowy, na który wskazało aż 44% studentów WE ZUT, przy nieco ponad 38% w badaniach ogólnopolskich. W drugiej kolejności przyczyną niepodejmowania działań związanych z ochroną środowiska był brak czasu. Na tę przyczynę wskazało tylko 26% studentów WE ZUT, przy 70% w badaniach ogólnopolskich. Pozostałe powody niepodejmowania działań proekologicznych według opinii studentów WE ZUT były na podobnym poziomie jak w badaniach ogólnopolskich. 10–15% wskazało studentów w badaniach ogólnokrajowych i studentów WE ZUT jako powody braku aktywności wskazało: „lenistwo / brak chęci”, „brak miejsc / pojemników do segregacji śmieci”, „działanie jednej osoby to za mało”, „nie wiem”, „co konkretnie mógłbym (mogłabym) zrobić”, „jest to niewygodne / kłopotliwe”. Powody niepodejmowania działań proekologicznych przez studentów WE ZUT przedstawiono na rys. 6.

Rys. 6. Powody niepodejmowania działań proekologicznych przez studentów WE ZUT w Szczecinie

Brakiem czasu, jako głównym powodem niepodejmowania działań proekologicznych, tłumaczyli się w większości studenci uczelni ekonomiczno-administracyjnych i uniwersytetów (odpowiednio 73,3% i 71,3% wskazań), natomiast studenci uczelni medycznych i politechnik częściej od studentów innych uczelni wskazywali w tym wypadku koszty (odpowiednio 40,0% i 43,5%). Brak wiedzy oraz przekonanie, iż działania jednej osoby to za mało, jako powody niepodejmowania działań proekologicznych najczęściej wskazywali studenci akademii wychowania fizycznego (Raport z badania ewaluacyjnego projektu „Złap równowagę. Odkryj naturę”, 2011, s. 47).

Spośród powodów podejmowania działań proekologicznych, zaprezentowanych na rys. 7, badani studenci najczęściej wymieniali dbałość o zdrowie (46,3% wskazań w badaniach krajowych i aż 56% w badaniach na WE ZUT). Na konieczność ochrony przyrody wskazywało 43% studentów w Polsce i 38% studentów WE ZUT. Mniej studentów WE ZUT, niż studentów w badaniach ogólnopolskich, wskazywało jako powód podejmowania działań proekologicznych względy ekonomiczne (24% wobec 40,4%).

Rys. 7. Powody podejmowania działań proekologicznych przez studentów WE ZUT w Szczecinie

PODSUMOWANIE

1. Wskaźnik poziomu wiedzy na temat zrównoważonego rozwoju należy wśród studentów WE ZUT szacować na 47%, gdyż taki odsetek badanych poprawnie go rozumie. Znajomość pojęcia „zrównoważony rozwój” była wśród studentów WE ZUT w Szczecinie stosunkowo niewielka.

2. Można przypuszczać, że z powodu niedostatków wiedzy studenci nie są odpowiednio zmotywowani, a tym samym nie podejmują możliwych i pożądaných działań w zakresie ochrony środowiska.

3. Należy dążyć do zwiększenia świadomości ekologicznej studentów WE ZUT w Szczecinie, aby zrozumieli, że problemy środowiskowe mają wpływ na ich życie.

4. Najczęściej wymienianymi powodami podejmowania działań proekologicznych przez studentów WE ZUT były dbałość o zdrowie (świadomość zależności pomiędzy stanem środowiska a zdrowiem) oraz poczucie odpowiedzialności (za stan przyrody).

5. Niewielka wiedza studentów WE ZUT w zakresie zrównoważonego rozwoju, a także ich niewielka aktywność na rzecz ochrony środowiska wskazują na konieczność podjęcia stosownych działań w zakresie kształcenia i zwiększenia świadomości ekologicznej studentów.

6. Mimo że rezolucja Narodów Zjednoczonych (Dekada edukacji dla zrównoważonego rozwoju) obowiązuje od 2005 r., nadal konieczne są dalsze zmiany w polskim systemie edukacji. Należy konsekwentnie uwzględniać w treściach i formach edukacyjnych, oprócz zagadnień ekonomicznych i społecznych, także zagadnienia środowiskowe.

PIŚMIENNICTWO

- Borys T.** 2010. Dekada edukacji dla zrównoważonego rozwoju – polskie wyzwania. *Probl. Ekorozwoju* 5 (1), 59–70.
- Gawor L.** 2006. Wizja nowej wspólnoty ludzkiej w idei zrównoważonego rozwoju. *Probl. Ekorozwoju* 1 (2), 59–66.
- Kośmicki E.** 2007. Homo sustinens a główne problemy edukacji dla ekorozwoju, w: *Edukacja dla zrównoważonego rozwoju*. Red. T. Borys. Białystok, Wydaw. Ekonomia i Środowisko, 67.

- Piontek F.** 2000. Człowiek i jego środowisko w strategii wzrostu gospodarczego i w zrównoważonym (trwałym) rozwoju. *Probl. Ekologii* 5, 177–189.
- Raport z badania ewaluacyjnego projektu „Złap Równowagę. Odkryj Naturę” współfinansowanego z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko realizowanego przez Generalną Dyрекcję Ochrony Środowiska nr POIŚ.05.04.00-00-267/09.** 2011. Warszawa, Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska 16,19–20, 21.
- Rogall H.** 2010. *Ekonomia zrównoważonego rozwoju. Teoria i praktyka.* Poznań, Zys i S-ka 37.
- Skowroński A.** 2006. Zrównoważony rozwój perspektywą dalszego postępu cywilizacyjnego. *Probl. Ekorozwoju* 1 (2), 51.
- Strumińska-Kutra M.** 2011. Świadomość ekologiczna Polaków. Analiza wyników badań ilościowych z lat 1992–2011. Warszawa, InE, 28.
- Sztumski W.** 2006. Idea zrównoważonego rozwoju a możliwości jej urzeczywistnienia. *Probl. Ekorozwoju* 1 (2), 73–76.
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska.** DzU z 2001 r., nr 25, poz. 150, art. 77, ust. 1 i 2.

